

CREATIVE COMMONS KAO OBLIK ZAŠTITE AUTORSKIH PRAVA

Lana Biljan

studentica 4. godine Sveučilišnog integriranog
prijediplomskog i diplomskog studija Pravo,
Pravnog fakulteta Osijek
E-adresa: lana.biljan@gmail.com

Stručni članak

UDK 347.78.03

Rad primljen 30. travnja 2024.

Sažetak

Društvena evolucija i transformacija kao i društveni preobražaji stvorili su koncept autorskog prava kao i autorstva uopće što je posljedično stvorilo potrebu za zaštitom intelektualnog vlasništva pojedinca i regulaciju istoga. Regulacija autorskog prava kroz povijest obuhvaća različite pravne i društvene pristupe zaštiti intelektualne svojine. Od drevnih civilizacija koje su štatile autorska prava putem zakona i običaja do modernog doba s razvojem međunarodnih ugovora i digitalne ere, regulacija autorskog prava kontinuirano se prilagođavala tehnološkim, ekonomskim i društvenim promjenama. Osnovni cilj ostao je zaštita samoga autora, poticanje kreativnosti, ali i omogućavanje konzumacije sadržaja. S vremenom razvijaju se novi mehanizmi i norme kako bi se adekvatno odgovorilo na izazove modernog doba. Jedan od mehanizama jesu upravo Creative Commons licence koje pružaju alternativni pravni okvir za dijeljenje i korištenje autorskih djela, omogućavajući autorima da odrede razinu slobode koju daju drugima pri konzumiranju njihovih radova. Ove licence nude fleksibilnost u distribuciji, modifikaciji i upotrebi autorskih radova olakšavajući širenje znanja i kreativnosti uz poštovanje autorskih prava. Putem Creative Commons licenci, autori mogu precizirati koje vrste dozvola daju za svoje radove, pružajući priliku drugima da ih koriste uz određene uvjete, kao što su priznavanje autora ili ograničenje korištenja u komercijalne svrhe. Ovaj rad omogućuje prikaz pozitivnih i negativnih strana upotrebe CC licenci te primjera iz prakse uz kritički osvrt vezan za efikasnost takvog modela zaštite autorskih prava.

Ključne riječi: autorstvo, autorsko pravo, Creative Commons, zaštita autorskog prava, intelektualno vlasništvo

1. UVOD

Pitanje i koncept autorskog prava kako u užem tako i u širem smislu razvio se tijekom vremena kao odgovor na potrebu za zaštitom intelektualnog vlasništva autora. Ideja autorskog prava proizlazi iz želje da se kreativnim pojedincima osigura pravedna nagrada za njihov rad i potakne stvaranje novih djela. Kroz cjelokupno ljudsko stvaralaštvo pitanje autora nije bilo relevantno za širu zajednicu, uzevši u obzir da se većina populacije opismenila tek krajem 18. stoljeća, jasno je da pitanje autorstva nije bilo od velike važnosti, a posljedično ni pitanje regulacije autorstva u pravnom smislu.

Otkriće tiska omogućilo je masovnu distribuciju sadržaja koji ranije nisu bili dostupni. Martin Luther, njemački profesor, filozof i reformator ostavio je velik trag na samu koncepciju shvaćanja konzumacije sadržaja i pismenosti. Njegovo korištenje tiskarskog stroja stvorilo je revoluciju u načinu shvaćanja distribucije sadržaja te veliki sukob s „vlašću“ koja je u zadanom trenutku činila Katolička Crkva. S obzirom na veliki broj novonastalih sadržaja, u ovom slučaju knjiga, Katolička Crkva uvida mogućnost proizvodnje i distribucije sadržaja koji možebitno ugrožavaju ugled iste te ubrzo uvodi mjere prevencije takvih događanja, poput popisa zabranjenih knjiga i autora, preventivne cenzure i sl. Iako su obje strane, reformatori i Crkva, u velikoj mjeri proizvodili tiskane publikacije, u istoj toj mjeri su i uništavali publikacije protivničke strane.¹ Zbog pojave ove reforme pojavljuju se prve „izdavačke kuće“ te je time regulacija sadržaja pripala u ruke privatnih, u tom slučaju svjetovnih aktera. Tu se distribucija i proizvodnja regulirala privilegijima.

Daljnji razvoj pravnih država nadalje je prebacio regulacijski okvir izvan privilegija i možebitno trgovačkog prava koje se primjenjivalo pri distribuciji knjiga te se pojavljuju prvi zakoni koji uređuju autorsko pravo. Prva zakonska uredba od strane države koja regulira autorska prava bio je Anin statut ili *Copyright act 1710*, koji je bio prekretnica jer je prvi put formalno priznao prava autora kao temelj za dodjelu privilegija. Umjesto da se povlastice automatski dodjeljuju izdavačima, Zakon je postavio određene uvjete koje izdavači ali i autori moraju ispuniti kako bi dobili iste.² Nakon ove i sličnih uredbi i zakona koji su regulirali autorsko pravo, u samim počecima došlo je do mnogih promjena, tehnološka otkrića 20. stoljeća omogućila su jednostavnu, laku i masovnu proizvodnju te distribuciju sadržaja što je uvelike promijenilo kontekst u kojemu se ti sadržaji pojavljuju, konzumiraju i razmjenjuju. Bitno je spomenuti i naglasiti kako je osim proizvodnje eksponencijalno porastao interes za konzumiranjem filmova, glazbe i literature. Granica između umjetnosti, zabavnog sadržaja i znanosti krenula se sužavati. Intelektualna konzumacija počela je zauzimati bitno mjesto u svakodnevici te postala najbitnija odlika takozvane popularne kulture. Zbog ovih razloga javna sfera bačena je pod pravno povećalo te su rasprave i slučajevi postali sve češći te sve veći i važniji. Pravni

¹ Usp. Stipčević, A., *Povijest knjige*, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 380.–381.

² Vremeplov: Anin statut – 5. travnja 1710., Informator 8. travnja 2019., <https://informator.hr/strucni-clanci/vremeplov-anin-statut-5-travnja-1710>., pristupljeno 1. prosinca 2023.

okvir koji uređuje ponašanje vezano uz intelektualnu proizvodnju, konkretnije autorska prava, pokazao se isuviše ograničavajuć te se našao u sukobu s intuitivnim odnošenjem prema spomenutim sadržajima i tehnologijama.

Zbog ovih razvoja pojavila se potreba za promjenom u obliku novih pravnih rješenja. Jedno od njih, a iznimno dostupno i jednostavno, jest licenca pod imenom *Creative Commons*.

Creative Commons licenca omogućuje samostalno određivanje uvjeta korištenja od strane autora prema četiri kriterija koji su: imenovanje, preoblikovanje, komercijalna korist i dosljednost uvjetovanja. Ova licenca već se koristi u mnogim područjima te je očita njezina funkcionalnost i primjenjivost. Kao takva postavlja se kao najbolja alternativa trenutnim regulacijskim okvirima autorskih prava te se postavlja pitanje o adekvatnosti ove licence kao novog oblika pravnog reguliranja autorskih prava i uvjeta korištenja.

Jesu li u pitanju ekonomski interesi, želja za kontrolom ili otpor prema mijenjanju *statusa quo* faktori koji sprječavaju ovu ideju od zauzimanja primarnog položaja u uređivanju autorskih prava? Ili pak taj način zaštite autorskih prava pojedinaca uistinu ima nedostatke te je njegova nezastupljenost opravdana?

2. AUTORSKA PRAVA – POJAM, POVIJEST I PRAVNA REGULACIJA

2.1. AUTORSKO PRAVO – POJAM

Autorsko pravo je pravo koje uživaju autori književnih, znanstvenih i umjetničkih djela, ono omogućava autoru korištenje i odobravanje korištenja svojih sadržaja drugima. Autor može zabraniti, odnosno pod ugovorenim uvjetima odobriti umnožavanje, javnu izvedbu, snimanje, emitiranje, prijevod ili prilagodbu svog djela. Autori često imovinska (ekonomska) prava nad svojim djelima ustupaju pojedincima ili pravnim osobama koje ih mogu najbolje komercijalno iskorištavati, u zamjenu za plaćanje naknade koje ovise o korištenju djela. Međutim, moralna prava autora vezana su uz osobu autora i nisu prenosiva. Moralna prava autora samo su djelomično prenosiva u slučaju smrti autora.³

Važno je naglasiti, autorskim pravom ne štiti se ideja već djelo koje je izražaj ideje ljudskog uma, bez obzira na vrstu ili kvalitetu izražaja. Autorsko djelo jest originalna, intelektualna tvorevina iz književnog, znanstvenog, umjetničkog područja izražena jezikom, zvukom, pokretima ili oblicima te nije ograničena načinom ili oblikom izražavanja

³ Autorsko pravo i srodna prava, Državni zavod za intelektualno vlasništvo <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/>, pristupljeno 1. prosinca 2023.

kao ni vrstom, vrijednošću ili namjenom.⁴ Pod autorskim djelima podrazumijevamo jezična djela (pisana djela, govorna djela, računalni programi), glazbena djela, s riječima ili bez riječi, dramska i dramsko-glazbena djela, koreografska i pantomimska djela, djela likovne umjetnosti (s područja slikarstva, kiparstva i grafike), bez obzira na materijal od kojega su načinjena, te ostala djela likovnih umjetnosti, djela arhitekture, djela primijenjenih umjetnosti i industrijskog dizajna, fotografska djela i djela proizvedena postupkom sličnim fotografskom, audiovizualna djela (kinematografska djela i djela stvorena na način sličan kinematografskom stvaranju), kartografska djela, prikazi znanstvene ili tehničke prirode kao što su crteži, planovi, skice, tablice i dr.⁵

2.2. AUTORSKO PRAVO – POVIJEST

Prva konkretnija pravna regulacija autorskog prava, odnosno uopće spomen autorskog prava pojavljuje se unutar Rimskog prava, gdje je autorsko pravo pripadalo u pravo vlasništva materijala na kojem je djelo sadržano, ali već tada pojavljuje se svijest o tome da se autorsko djelo ne može poistovjetiti s kamenom, papirusom, voštanom pločom, listom, pečenom glinom ili pergamentom na kojem je samo djelo napisano.⁶ Materijalističko shvaćanje naprosto nije odgovaralo razvijenom individualističkom sustavu Rimskoga privatnog prava, stoga je postupno omogućena, uz spomenute stvarno-pravne zaštite, i osobno-pravna zaštita u obliku tužbe za uvredu časti (*actio iniuriarum*) u slučajevima zlorabe. Tako se već u Rimskom pravu zapažaju osobno-pravni i imovinsko-pravni elementi.⁷

Godine 1455. pojavom tiska, odnosno Gutenbergova tiskarskog stroja, autorstvo i autorska prava dobivaju na važnosti. Tijekom prvih pola stoljeća tiska oblikovan je sasvim nov oblik nakladništva i knjižarstva kakav nije postojao dotad. Bez obzira na mnoge novitete, masovnu proizvodnju, jeftiniju opciju za konzumenta, knjige su i dalje zadržale formu, odnosno grafičko oblikovanje bilo je isto. Naslovnice nisu postojale, tekst je bio prelomljen u dva dijela i margine i razmaci dovoljno široki za upisivanje glosa te, vrlo važno, nakladnik ili tiskar nisu bili relevantni pa tako ni navedeni u samoj knjizi.

Početak 16. stoljeća dolazi do velike promjene vezane za grafičko oblikovanje teksta, 1501. godine Aldo Manuzio prvi put objavljuje Horacijeva, Vergilijeva i Petrarčina djela,

⁴ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Narodne novine, broj 111/2021, čl. 14., st.1.

⁵ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, Narodne novine, broj 111/2021, čl. 14., st. 2.

⁶ Autorsko pravo, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021., <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771>, pristupljeno 1. prosinca 2023.

⁷ Hrvatska enciklopedija (1941.–1945.), Natuknica: autorsko pravo, svezak 2., str. 7., <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=3443>, pristupljeno 1. prosinca 2023.

takozvane „aldine“⁸ pisane u osminskom formatu koje potpuno mijenjaju oblik i shvaćanje knjige kao takve.

Gutenbergov tiskarski stroj stvorio je revoluciju među tiskarima i nakladnicima dok Manuzijeva promjena grafičkog oblikovanja knjige predstavlja svojevrsnu čitateljsku revoluciju. Knjiga postaje lakša, manja, praktičnija te je time čitanje postalo dio svakodnevice intelektualaca. Važne promjene koje su se dogodile za vrijeme djelovanja Alda Manuzia također su i pojava naslovnice te specifični, prepoznatljivi znakovi kojima su se označavali tiskari i nakladnici, konkretno Manuzio je koristio simbol sidra i delfina.⁹ Prvi tiskari morali su potpuno poznavati cijeli proces proizvodnje knjiga, odnosno djela. Taj proces podrazumijevao je sve od lijevanja slova, grafičkog oblikovanja teksta do prodaje same knjige koja uključuje poznanstva, snalaženje u diplomatskom smislu te u konačnici i nabavu originalnih tekstova. Velik problem pojavio se s piratskim tiskarima koji su bili jeftiniji nego ovlaštene tiskari. Kod piratskih tiskara nerijetko su se pojavljivale pogreške pri prepisivanju te sadržaj nije bio jednako kvalitetan kao kod ovlaštenih tiskara i nakladnika. Zbog postojanja piratskih tiskara koji su neovlašteno i neautorizirano tiskali i prodavali knjige, dolazilo je do prvih parnica između autora i tiskara. Taj problem se prvi put regulirao Aninim statutom iz 1710. godine koji je uz propise vezane za zaštitu podataka novih (živih) autora, sadržavao i propise vezane uz autore koji nisu živi ili naprosto nisu objavili svoje djelo, ali je tekst na neki način dostupan tiskarima. „(...) autor bilo koje knjige ili knjiga koje su već tiskane, koji nikom drugom nije prenio pravo na tu knjigu ili na te knjige, podijelio je ili ih podijelio, ili prodavatelj ili prodavatelji knjiga, tiskar ili tiskari ili osoba ili osobe, koje su kupile ili dobile primjerak ili primjerke knjige ili knjiga kako bi mogli tiskati ili isto ponovno tiskati, imat će isključivo pravo i slobodu tiskanja takve knjige ili knjiga u vremenu od jedne do dvadeset godina, počevši od desetog travnja i ne dulje.“¹⁰ Osim toga, Anin statut iz 1710. godine prvi je dokument kojim je autorsko pravo priznato kao subjektivno pravo. Njime je propisana zaštita autorskog prava na 14 godina, tijekom kojeg su samo autor i izdavači koje je on izabrao za tiskanje djela, mogli izdati autorsko djelo. Nakon isteka toga roka, djelo je postalo javno dostupno. „Autor bilo koje knjige ili knjiga koje su stvorene, a nisu tiskane i izdane ili koje će tek nastati te njegov opunomoćenik ili opunomoćenici, imat će isključivo pravo tiskanja i ponovnog tiskanja te knjige ili knjiga u vremenu od četrnaest godina, počevši od prvog dana njezina izdanja i ne dulje.“¹¹

⁸ Manuzio, Aldo, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38716>, pristupljeno 2. prosinca 2023.

⁹ Fletcher, Harry George, In praise of Aldus Manutius, 1995., str. 7.

¹⁰ Anin statut, točka drugog zakona, 1710. godina <https://informativator.hr/strucni-clanci/vremeplov-anin-statut-5-travnja-1710>, pristupljeno 2. prosinca 2023.

¹¹ *Ibid.*

Autorsko pravo regulirano je i na području današnje Hrvatske još početkom 19. stoljeća francuskim propisima na području tadašnjih ilirskih provincija. Potom 1846. godine stupio je na snagu austrijski Carski patent o zaštiti književnog i umjetničkog vlasništva, dok je u tadašnjoj Hrvatskoj i Slavoniji taj Carski patent stupio na snagu 1853. godine. Carski patent propisivao je rok zaštite autorskog prava za života autora i 30 godina nakon njegove smrti. Hrvatsko-ugarski sabor 4. svibnja 1884. godine donio je poseban Zakon o autorskom pravu (zakonski članak XVI.:1884. zajedničkog Hrvatsko-ugarskog sabora o autorskom pravu), koji je stupio na snagu 1. srpnja 1884. godine. Taj se Zakon primjenjivao na području tadašnje Hrvatske i Slavonije, a njime je trajanje zaštite autorskog prava produljeno na 50 godina od smrti autora. U Dalmaciji i Istri, kao tadašnjim austrijskim dijelovima Austro-Ugarske Monarhije, Carski patent iz 1846. godine zamijenjen je Zakonom o autorskom pravu glede književnih, umjetničkih i fotografskih djela od 26. prosinca 1895. godine. Taj je Zakon propisivao trajanje zaštite autorskog prava 30 godina nakon smrti autora.¹²

2.3. AUTORSKO PRAVO – 20. STOLJEĆE I PRAVNA REGULACIJA

U razvitku autorskog prava mogu se razlikovati tri razdoblja: razdoblje do nakladničkih privilegija (do pojave tiska), razdoblje nakladničkih i autorskih privilegija (od polovine 15. stoljeća do 18. stoljeća), razdoblje zakona i međunarodnih ugovora o autorskom pravu (od 18. stoljeća nadalje).¹³ Govoreći o trećem razdoblju, autorsko pravo kao ideja i pojam dobiva na važnosti zbog razvitka glazbene industrije kao i likovne umjetnosti i filma. Izumi dvadesetog stoljeća: kamera, pojačivač zvuka, magnetofon, televizor te u konačnici internet – napravili su veliku promjenu u proizvodnji i distribuciji sadržaja, djela, kako umjetničkih tako i znanstvenih (dokumentarnih). Ova tehnološka otkrića strahovitom brzinom inkorporirana su u načine proizvodnje umjetničkih i ostalih područja kojima su doprinosila. Mogućnost snimanja filmova, glazbe i fotografija temeljito je promijenila način na koji shvaćamo sam čin arhiviranja i dokumentiranja. Ubrzo su znanstvena i umjetnička djela postala dio svakodnevice te dostupna svakome tko je sposoban i u najmanjoj mjeri konzumirati i tumačiti njihov sadržaj. Ova privilegija više nije bila rezervirana samo za pripadnike viših slojeva društva – aristokraciju.

Činjenica da su ove promjene takve sadržaje učinile dostupnima širokoj masi, sa sobom nosi nova pitanja vezana uz regulaciju autorskih prava. Nove navike korištenja sve su lakše dovodile do prekršaja vezanih uz autorska prava ili naprosto koketiranja s granicama koje su ranije postavljene. Već podrobno definirani pravni okvir postaje nedostatan

¹² Državni zavod za intelektualno vlasništvo, Povijest autorskog prava, <https://dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/povijest/>, pristupljeno 2. prosinca 2023.

¹³ Mučnjak, D., Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54 (4), 2011., <https://hrcak.srce.hr/80047>, str. 163., pristupljeno 2. prosinca 2023.

te se uvida potreba za dopunom i prilagođavanjem novoj situaciji. Prva regulativa autorskog prava međunarodnog tipa, bila je Bernska konvencija 1886. godine. To je prvi multilateralni međunarodni ugovor o autorskom pravu, koji stranim autorima osigurava nacionalni tretman uz poštovanje minimalnih konvencijskih moralnih i imovinskih prava.¹⁴

Bernska konvencija uređivala je zaštitu književnih i umjetničkih djela. Važno je napomenuti kako u to vrijeme pod „umjetničkim djelima“ nije ubrojen film te je fotografija prvi put spomenuta kao autorsko djelo. Razlog zbog kojeg film nije ubrojen u umjetnička djela u Bernskoj konvenciji iz 1886. jest taj da se prva filmska predstava dogodila u Parizu 22. ožujka 1895. godine, prikazan je nijemi film braće Lumière „Izlazak radnika iz tvornice“. Prethodno toj filmskoj predstavi film takoreći nije ni postojao, točnije postojali su zapisi koji se nisu smatrali autorskim djelima već pukim dokumentima. Uostalom raniji „filmovi“ nisu uopće mogli biti prikazivani zato što se tehnologija prikazivanja još nije razvila. Prvo, ali nepotpuno priznanje autorsko-pravne zaštite stvaraoca kinematografskih djela na međunarodnoj razini učinjeno je 1908. na konferenciji za reviziju Bernske konvencije u Berlinu.¹⁵

Svim svojim revizijama u konačnom obliku njezin drugi članak, koji se odnosi na naziv same konvencije glasi: „Izrazi ‘književna i umjetnička djela’ obuhvaćaju sve tvorevine iz književnoga, znanstvenoga i umjetničkoga područja, bez obzira na način i oblik njihova izražavanja, kao što su: knjige, brošure i ostala pisana djela; predavanja, govori, propovijedi i druga djela iste naravi; dramska ili dramsko-glazbena djela; koreografska i pantomimska djela; glazbene skladbe s riječima ili bez njih; kinematografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim kinematografiji; djela crtanja, slikarstva, arhitekture, kiparstva, urezivanja, litografije; fotografska djela, s kojima su izjednačena djela izražena postupkom sličnim fotografiji; djela primijenjenih umjetnosti; ilustracije, zemljopisne karte; planovi, skice i plastična djela koja se odnose na zemljopis, topografiju, arhitekturu ili znanost.“¹⁶

Osim uredbi dogovorenih u revizijama Bernske konvencije organizira se i takozvana Svjetska ili univerzalna Konvencija o autorskim pravima. U ovoj Konvenciji iz 1971. godine, autorska prava zadobivaju oblik koji nam je danas široko poznat. Radio i televizija 70-ih godina 20. stoljeća već su zauzeli primarno mjesto u svakodnevnom medijsko-informativnom prostoru te je njihovo funkcioniranje bilo visoko regulirano. Osim umjetničkih tantijema, u praksi su zastupljena izvođačka prava te formalna obveza otiskivanja znaka © (*copyright*) uz nositelja autorskog prava i godine prvog izdanja. Dolaskom inter-

¹⁴ *Ibid.*, str. 164.

¹⁵ Filmska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Autorska zaštita u kinematografiji <https://filmska.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=269>, pristupljeno 2. prosinca 2023.

¹⁶ Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela, članak 2. https://www.dziv.hr/files/file/zakonodavstvo/medjunarodni/bernska_konvencija.pdf, pristupljeno 2. prosinca 2023.

neta kao globalne podatkovne mreže koja je javno dostupna, pravila se mijenjaju. Prva javna mrežna stranica lansirana je 1991. godine,¹⁷ ali prva javna legislativa uvedena je tek 1993. godine. Iste godine, za vrijeme mandata američkog predsjednika Billa Clintona, osnovana je takozvana „Information Infrastructure Task Force“ s ciljem artikuliranja ideja tadašnje vlade vezanih za novu informacijsku tehnologiju.¹⁸

Uzevši u obzir da je internet tehnologija, točnije inačica *World Wide Web*, razvijena u SAD-u, jasno je da su prve legislative koje uređuju njegovo funkcioniranje implementirane u Americi.

Godine 1996. usvojena su dva bitna ugovora od Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (WIPO) koji uređuju pitanje autorskih prava u digitalnom okruženju, takozvani Ugovor o autorskom pravu te Ugovor o izvedbama i fonografima. Ugovori dopunjuju odredbe Bernske konvencije i prilagođavaju je digitalnom okruženju. Ugovor o autorskom pravu redefinirao je čin reproduciranja za nove uvjete, odnosno digitalne uvjete.

„Prema Ugovoru o autorskom pravu prijenos djela u digitalni medij smatra se aktom reproduciranja za koje je potrebno dopuštenje autora, računalni se programi štite kao književna djela, a baze podataka uključene su među zbirke, koje prema izboru ili rasporedu sadržaja čine intelektualne tvorevine. Pravo iznajmljivanja djela utvrđeno je kao posebno pravo.“¹⁹

Upravo ove odredbe dovele su do očitog sukoba s načinima korištenja nove tehnologije koje su korisnici držali kao intuitivne ili prirodne. Činovi reproduciranja koji nisu u suglasnosti sa spomenutim odredbama ubrzo su etiketirani negativnim terminom „piratstvo“. Čini se da odredbe nisu bile u skladu s percepcijom novih tehnologija koju su imali njezini korisnici. Očiti i poznati primjeri jesu slučaj *Napster* iz 2000. godine i *The Pirate bay* 2009. godine. Uz uporna nastojanja da se regulacija autorskih prava u digitalnom kontekstu kvalitetno provede, do današnjeg dana tendencija njihova kršenja uvelike je prisutna, jednako koliko i nezadovoljstvo implementacijom zakona.

Zbog tog razloga pojavile su se mnoge inicijative koje su težile ponovnom osmišljavanju položaja autorskih prava u digitalnom kontekstu. Neke od njih zagovarale su potpunu redefiniciju, točnije reformu zakona o autorskim pravima, poput Piratske stranke, prve

¹⁷ A short history of the Web, CERN, <https://home.cern/science/computing/birth-web/short-history-web>, pristupljeno 3. prosinca 2023.

¹⁸ 20/20 Vision: The Development of a National Information Structure <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED369404.pdf>, pristupljeno 3. prosinca 2023.

¹⁹ Horvat A.; Živković D., Knjižnice i autorsko pravo, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2009., str. 21.

osnovane u Švedskoj 2006. godine,²⁰ dok su druge težile adekvatnoj dopuni implementacije zakona o autorskim pravima, poput *Creative Commons* organizacije. Ideja Piratske stranke, iako započeta u Švedskoj, zaživjela je i u mnogim drugim državama tako i u Hrvatskoj. *Creative Commons* američka je neprofitna organizacija koja ima svoj ogranak i u Hrvatskoj koji je aktivan od 2003. godine.

3. CREATIVE COMMONS

3.1. NEDOSTATNOST FAIR USE DOKTRINE U REGULACIJI INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA

Implementacija zakona o autorskim pravima dovela je do mnogih slučajeva koji su se činili, i još se čine, neutemeljenim ili čak nepotrebnim. Takvi slučajevi najčešće se pojavljuju vezano uz pisanje (ili snimanje) kritičkih osvrti, snimanje dokumentarnih filmova te u rjeđim slučajevima, fotografiranje.

U običajnom pravu još od 18. i 19. stoljeća postoji ideja *fair use*²¹ ili „poštene uporabe“. Doktrina poštene uporabe dopušta ograničenu uporabu materijala zaštićenog autorskim pravom (*copyright*) bez prethodnog dopuštenja nositelja tog prava. *Fair use* je zamišljen kao doktrina koja doprinosi balansu između kreativnog izražavanja i poštovanja autorskih prava. Kao takva, odobrava korištenje zaštićenog materijala u svrhu obrazovanja, recenzija i informiranja.

Fair use je doktrina koja dolazi iz običajnog prava, a u SAD-u prvi put je uvedena u Zakon o autorskom pravu 1976. godine. Države kontinentalnog pravnog kruga na različite načine interpretiraju zakonska ograničenja implementacije zakona o autorskim pravima (*copyright*), ali u pravilu *fair use* doktrina ima svoj pandan unutar zakona.

Ipak, niti *fair use*, niti ograničenja unutar zakona nisu uspjeli spriječiti kažnjavanje slučajeva korištenja zaštićenog sadržaja koji su opravdani. U svome radu „Bound by law“, Jeniffer Jenkins, James Boyle (jedan od začetnika *Creative Commons* licence) i Keith Aoki navode mnoge takve primjere.

„Jedan od apsurdnijih slučajeva film je Jona Elsea, *Sing Faster*. Jon Else je terećen za 10.000 američkih dolara zbog slučajnog pojavljivanja isječka iz serije *Simpsoni* u njegovu filmu. *Sing faster* dokumentarni je film o kazališnim radnicima. Jedna sekvenca u filmu prikazivala je stanku radnika, tijekom koje su igrali šah. U kadru je uhvaćen isječak od 4,5 sekundi, iz serije *Simpsoni* na malom televizoru u kutu prostorije u kojoj su se nala-

²⁰ Piratpartiet – The political force of the digital era, <https://piratpartiet.se/en/about-us/international/>, pristupljeno 3. prosinca 2023.

²¹ Sag, M., The Pre-History of Fair Use, *Brooklyn Law Review*, 1371, 2011., str. 1373.

zili. Seriju *Simpsoni* u to vrijeme posjedovala je televizijska kuća Fox koja je teretila Jona Elsea za 10.000 američkih dolara, želi li zadržati dotičnu scenu u svome filmu. Kada se Else želio obraniti na temelju *fair use* načela, Fox mu je odgovorio kako bi proces bio isuviše skup i kompliciran. Naposljetku, Jon Else je izbacio scenu iz filma, iako ju je držao iznimno bitnom. U stripu *Bound by law* navedeni su mnogi slični primjeri ovakvih slučajeva, od kojih su neki završili u korist terećenog, dok su neki većom štetom za terećenog, kako materijalnom tako i nematerijalnom.²²

Upravo zbog ovakvih slučajeva pokrenuta je inicijativa pod nazivom *Creative Commons*.

3.2. OTVORENI PRISTUP

U stripu *Bound by law*²³ James Boyle i Jennifer Jenkins objašnjavaju potrebu za licencom ove vrste, naime, *Creative Commons* licenca omogućuje samostalno određivanje uvjeta korištenja od strane autora prema četiri kriterija: imenovanje, preoblikovanje, nekomercijalnost i dosljednost uvjetovanja.²⁴ Inicijativa je 2001. godine prvi put dobila oblik kao neprofitna organizacija uz podršku Centra za javno vlasništvo (*Center for the Public Domain*) pri Sveučilištu Duke, pod vodstvom Lawrence Lessiga. Početke ideje *Creative Commons*a možemo pronaći u inicijativi otvorenog pristupa koja je prvotno bila usmjerena prema znanstvenim informacijama i kulturnoj baštini. „Otvoreni pristup je slobodan, besplatan i neometan mrežni pristup digitalnim znanstvenim informacijama koji omogućava čitanje, pohranjivanje, distribuciju, pretraživanje, dohvaćanje, indeksiranje i/ili drugo zakonito korištenje. Slobodan u ovom kontekstu znači trajno slobodan od bilo kakvih ograničenja i postavljanja uvjeta za pristup i korištenje. Najčešće se ostvaruje pohranjivanjem radova u institucijske repozitorije (zeleni OA) ili objavljivanjem u časopisima koji su u otvorenom pristupu (zlatni OA).“²⁵ Inicijativa otvorenog pristupa sadržana je u sljedećim dokumentima: Budimpeštanska inicijativa o otvorenom pristupu koju je potpisalo gotovo 6.000 pojedinaca i ustanova (2002.), Berlinska deklaracija o otvorenom pristupu (2003.), Budimpeštanska deklaracija o pravu na pristup informacijama (2008.) i Izjava o otvorenom pristupu (IFLA, 2011.),²⁶ Zakon o izmjenama i

²² Čutić, Matija, Copyright i javna sfera (diplomski rad), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2021., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:725858>, str. 25.

²³ Bound by Law, <https://www.thepublicdomain.org/wp-content/uploads/2009/04/bound-by-law-duke-edition.pdf>, pristupljeno 7. prosinca 2023.

²⁴ The 4 License Elements, WVU Libraries, 2019., <https://libguides.wvu.edu/c.php?g=888682&p=6388554>, pristupljeno 3. prosinca 2023.

²⁵ Otvorena znanost, otvoreni pristup, <https://www.otvorena-znanost.hr/otvoreni-pristup/>, pristupljeno 3. prosinca 2023.

²⁶ Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu, <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija>, pristupljeno 4. prosinca 2023.

dopunama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima, Izjava OECD-a o pristupu znanstvenim podacima financiranim iz javnih sredstava iz 2004. godine kojom se zemlje potpisnice (uključujući i EU) potiču da uspostave pristup rezultatima znanstvenih istraživanja u digitalnom obliku, što je potanko navedeno u dokumentu Načela i smjernice OECD-a za pristup znanstvenim podacima financiranim iz javnih sredstava.²⁷

Inicijativa otvorenog pristupa fokusirana je na znanstvene informacije te kao takva smatra da su znanost, odnosno znanstveni zapisi opće dobro koje ne bi trebalo biti regulirano ni na kakav način, već otvoreno za javnu uporabu. Repozitoriji najvećih sveučilišta i drugih znanstvenih institucija svijeta povezani su otvorenim pristupom, primjerice CERN, Harvard University, MIT, Berkeley, Max Planck Institute i sl.²⁸

Ipak, ovakva vizija nije primjenjiva na sve oblike intelektualnog vlasništva te su se javili modeli koji omogućuju da se autorsko djelo nađe u otvorenom pristupu, ali autor ima slobodu da zadrži određena prava.

3.3. POVIJESNA POZADINA IDEJE CREATIVE COMMONSA

Godine 1980. na snagu stupa Bayh-Doleov zakon kojim se prvi put omogućava znanstvenim ustanovama, primjerice sveučilištima ili institutima, koje su financirane od države da mogu nastaviti vlasništvo nad izumom, umjesto da obvezuje izumitelje da dodijele izume saveznoj vladi, računajući da na temelju tog patenta mogu ostvariti financijsku korist.²⁹ Financijska korist ostvaruje se prodajom patenta ili pretvaranja istoga u *spin off* tvrtke. Ideja *spin off* tvrtki jest povezivanje gospodarstva i akademske zajednice, odnosno komercijalizacija akademskih djelatnosti koje se ionako obavljaju na sveučilištima, ali sjedinjenjem s gospodarskim sektorom dolazi do obostranih benefita. Zaradni novac koristi se za financiranje daljnjeg istraživanja teme koju je taj direktan patent obrađivao ili pak započinjanje potpuno novog patenta te u krajnjem slučaju povećanja standarda ili plaće zaposlenih na sveučilištu, naravno vodeći računa da se autoru patenta dodijele određene zasluge, nagrade i novčana potpora. Osim porasta broja patenata bitno je iz Bayh-Doleova zakona da patenti nakon 12. prosinca 1980. godine ne ostaju više vlasništvo države, već znanstvenih ustanova, koje zbog vlastita interesa i prosperiteta prodaju licence i osnivaju *spin-off* kompanije. Ako usporedimo a) vrijeme od 30 godina prije Bayh-Doleova zakona u kojem je država (SAD) bila vlasnik oko 30.000 patenata (putem patentiranja na sveučilištima i nacionalnih institutima), a da je svega 5 % (oko

²⁷ Mučnjak, D., *op. cit.* (bilj. 13.), str. 166.

²⁸ Bogdanović, D., Otvoreni pristup i autorsko pravo, *Bosniaca*, 21 (21), 2016., <https://hrcak.srce.hr/216760>, str. 16., pristupljeno 4. prosinca 2023.

²⁹ University of Wisconsin–Madison, Bayh-Dole Act: Regulations Impacting Ownership of Patent Rights, <https://research.wisc.edu/bayhdole/>, pristupljeno 5. prosinca 2023.

1.500) od toga licencirano tj. ušlo u proizvodnju, b) sa samo jednom, 2000. godinom, u kojoj su sveučilišta u SAD-u osnovala 364 *spin off* tvrtke, prijavila je oko 8.500 patenata i prodala 3.600 licenci, vidimo da je za današnji status SAD dobrim dijelom zaslužna politika prema intelektualnom vlasništvu i slobodi transfera znanja na tržište.³⁰ Mnoge države preuzele su ovaj koncept primjerice, Japan i Velika Britanija. Ponukane ovim Zakonom pojavljuju se inicijative koje omogućuju autorima odlučivanje o korištenju njihovih djela bez obzira na zakone o autorskim pravima, i te su inicijative sve popularnije. Na sličan način dolazi i do pojave *Creative Commons* inicijative, naime *Creative Commons* je nastao kao odgovor na produljenje trajanja autorskih prava u Sjedinjenim Državama, poznato kao *Sonny Bono Copyright Term Extension Act* (CTEA) iz 1998. Zakon je produljio trajanje autorskih prava za svako djelo za dodatnih 20 godina, usklađujući ih s međunarodnim standardima.

Profesor prava Lawrence Lessig smatrao je CTEA neustavnim jer je neprestano produljavao trajanje autorskih prava. On je naglašavao važnost kraja tog trajanja jer označava trenutak kada djelo prelazi u javnu domenu, dopuštajući slobodno korištenje bez dopuštenja. Lessig je zastupao Erica Eldreda, *web*-izdavača koji je osporio ustavnost Zakona, ali Vrhovni sud SAD-a presudio je u korist produljenja trajanja autorskih prava.

Inspiriran Eldredovim ciljem da više kreativnih radova bude dostupno na internetu, Lessig i drugi osnovali su neprofitnu organizaciju *Creative Commons* 2002. godine. Objavili su *Creative Commons* licence koje omogućuju kreatorima zadržavanje autorskih prava, ali uz fleksibilnije uvjete od tradicionalnog „sva prava pridržana“. Ova inicijativa odgovara potrebama kreativaca koji žele dijeliti svoje radove na slobodniji način, potičući stvaranje i dijeljenje sadržaja u skladu sa zakonima o autorskim pravima.

Licence *Creative Commons* globalno su dostupne i predstavljaju odgovor na restriktivne zakone o autorskim pravima diljem svijeta, koji su ograničavali korištenje zajedničke kulture i znanja. Ova inicijativa prilagođena je digitalnim tehnologijama i internetu, pružajući jednostavan način za sudjelovanje ljudi u stvaranju i dijeljenju kulturnih i znanstvenih sadržaja.³¹

3.4. CREATIVE COMMONS LICENCE I NJIHOVI UVJETI

Prvi od četiri glavna uvjeta jest imenovanje. Imenovanje podrazumijeva navođenje autorova imena pri dijeljenju. Ova stavka ponajviše se slaže sa standardnim Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima zato što legitimira autora kao vlasnika djela. U biti,

³⁰ Poslovni plan Instituta „Ruder Bošković“, Božo Etlinger, str. 9., *Ruder poslovni plan*, vol. 4., broj 1., siječanj 2003. http://fulir.irb.hr/188/1/Rudjer%282003%29vol4_br1.pdf, pristupljeno 5. prosinca 2023.

³¹ Creative Commons, The Story of Creative Commons, <https://certificates.creativecommons.org/cccertedu/chapter/1-1-the-story-of-creative-commons/>, pristupljeno 23. prosinca 2023.

Creative Commons ne nudi opciju licenciranja koja bi zanemarila uvjet imenovanja. U izvodu ovoga uvjeta možemo uvidjeti kako ova licenca uistinu djeluje kao dopuna Zakonu više negoli reforma koja ga pokušava anulirati. Imenovanje je jedan od uvjeta koji se proteže kroz svih šest mogućih licenci koje *Creative Commons* nudi, ali jednako tako čini i zasebnu licencu (CC BY). Jednostavan je i otvoren uvjet koji zahtijeva samo to da korisnici djela pripisuju autora na način naznačen od strane autora ili licencodavca. Ovaj uvjet je jedan od najfleksibilnijih među *Creative Commons* licencama. Kada se koriste djela s CC BY licencom, jedini parametar jest pravilno pripisivanje autora, a djelo se može distribuirati, prilagoditi i koristiti na različite načine, dijeljenje i suradnju unutar digitalnog okruženja.

Sljedeća stavka, odnosno uvjet naziva se „Dijeljenje pod istim uvjetima“ koja se odnosi na dosljednost uvjetovanja. „Dijeljenje pod istim uvjetima“ je klauzula koja se odnosi na određene *Creative Commons* licence, uključujući CC BY-SA (*Attribution-ShareAlike*) i CC BY-NC-SA (*Attribution-NonCommercial-ShareAlike*). Ova klauzula propisuje uvjet da sve izvedene radove ili prilagodbe originalnog djela moraju biti pod istom licencom kao i izvorno djelo. Konkretno, dođe li do korištenja sadržaja s ovim uvjetom, u stvaranju novoga rada ili prilagođavanju postojećeg, taj novi rad mora se objaviti pod istom licencom kao i izvorno djelo. Ova klauzula promiče otvorenost i dijeljenje, čime se osigurava da svi izvedeni radovi ostanu dostupni javnosti pod istim uvjetima kao i izvorni materijal. Primjerice, ako s CC BY-SA licencom (*Attribution-ShareAlike*) dođe do stvaranja novog rada, taj novi rad također mora biti licenciran pod CC BY-SA licencom. Isti princip vrijedi i za CC BY-NC-SA licencu, ali s dodatnim uvjetom da se ne smije koristiti u komercijalne svrhe (*Attribution-NonCommercial-ShareAlike*). Ova klauzula potiče na stvaranje zajednice koja dijeli i doprinosi kreativnim radovima na način koji održava otvorenost i slobodu dijeljenja.

Treća stavka, „Bez prerade“, propisuje mogućnost ili zabranu daljnjeg preoblikovanja sadržaja zaštićenog djela. Ako autor tako odabere, korisnici mogu koristiti sadržaj njegova djela te ga preoblikovati prema svojim željama i ne snositi pravne posljedice. Ova licenca je pogodna za autore koji žele dopustiti dijeljenje svog rada, ali ne žele dopustiti izmjene ili prilagodbe njihova originalnog djela. To može biti korisno kada autor želi zadržati potpunu kontrolu nad oblikom i sadržajem svog rada te spriječiti bilo kakve izmjene od strane drugih korisnika. Jedini nedostatak koji valja istaknuti jeste da ovakav uvjet može ograničiti kreativnu slobodu zajednice jer drugi ne smiju stvarati izvedene radove.

Posljednja stavka uređuje mogućnosti ostvarivanja komercijalnog profita u slučaju korištenja zaštićenog djela. Autor može izabrati varijantu licence koja zabranjuje komercijalnu zaradu u slučaju korištenja njegovih djela. Najčešće se koristi unutar CC BY-NC (*Attribution-NonCommercial*) licence koja se odnosi na zabranu komercijalne koristi od djela. Ova licenca je pogodna za pojedince koji žele dijeliti svoje kreativne radove s javnošću, ali žele spriječiti druge da koriste rad u komercijalne svrhe. Postiže ravnotežu omogućujući široku uporabu i prilagodbu, dok istovremeno ograničava korisnike.

Stvaraoci koji biraju ovu licencu to mogu učiniti jer žele zadržati kontrolu nad komercijalizacijom svog rada iz osobnih, etičkih ili financijskih razloga te time zadržavaju nekomercijalni karakter svojih djela.

Zaključno, kombinacijom različitih uvjeta stvaraju se različite CC³² licence. Šest najpoznatijih i najkorištenijih jesu CC BY, CC BY-SA, CC BY-NC, CC BY-NC-SA, CC BY-ND, CC BY-NC-ND, CC0.³³ Neovisno o ranijem predstavljanju nekih od ovih licenci, vrijedi ih razložiti i istaknuti koje uvjete uključuju.

CC BY – ova licenca omogućava korisnicima da distribuiraju, „remiksiraju“, prilagode i grade na materijalu u bilo kojem mediju ili formatu, sve dok se pripisuje autoru. Licenca dopušta komercijalnu uporabu.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

CC BY-SA – ova licenca omogućava korisnicima da distribuiraju, „remiksiraju“, prilagode i grade na materijalu u bilo kojem mediju ili formatu, sve dok se pripisuje autoru. Licenca dopušta komercijalnu uporabu. Dode li do prilagodbe i dodatnog rada na materijalu, taj modificirani materijal mora se licencirati pod identičnim uvjetima.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

SA: prilagodbe moraju biti podijeljene pod istim uvjetima.

CC BY-NC – ova licenca omogućava korisnicima da distribuiraju, „remiksiraju“, prilagode i grade na materijalu u bilo kojem mediju ili formatu isključivo u nekomercijalne svrhe, uz uvjet pripisivanja autoru.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

NC: dopuštene su samo nekomercijalne uporabe djela.

CC BY-NC-SA – ova licenca omogućava korisnicima da distribuiraju, „remiksiraju“, prilagode i grade na materijalu u bilo kojem mediju ili formatu isključivo u nekomercijalne svrhe, uz uvjet pripisivanja autoru. Dode li do prilagodbe i dodatnog rada na materijalu, taj modificirani materijal mora se licencirati pod identičnim uvjetima.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

---

³² Creative Commons.

³³ CC zero.

NC: dopuštene su samo nekomercijalne uporabe djela.

SA: prilagodbe moraju biti podijeljene pod istim uvjetima.

CC BY-ND – ova licenca omogućava korisnicima da kopiraju i distribuiraju materijal u bilo kojem mediju ili formatu samo u neprilagođenom obliku, uz uvjet pripisivanja autoru. Licenca dopušta komercijalnu uporabu.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

ND: nisu dopušteni izvedeni radovi ili prilagodbe djela.

CC BY-NC-ND – ova licenca omogućava korisnicima da kopiraju i distribuiraju materijal u bilo kojem mediju ili formatu samo u neprilagođenom obliku, isključivo u nekomercijalne svrhe, uz uvjet pripisivanja autoru.

BY: pripisivanje autoru mora biti navedeno.

NC: dopuštene su samo nekomercijalne uporabe djela.

ND: nisu dopušteni izvedeni radovi ili prilagodbe djela.

CC0 Javna domena

CC0 (poznata i kao CC Zero) je alat za javnu dedikaciju, koji omogućava stvarateljima da odustanu od svojih autorskih prava i stave svoje radove u svjetsku javnu domenu. CC0 omogućava korisnicima da distribuiraju, „remiksiraju“, prilagode i grade na materijalu u bilo kojem mediju ili formatu, bez ikakvih uvjeta.³⁴

Važno je naglasiti da se s pomoću ovih licenci ne negira postojanje postojećih regulacija vezanih uz autorsko pravo i srodna prava, već licence pronalaze uporište u istima, pokušavajući ih primijeniti na fleksibilniji i otvoreniji način koji u konačnici ima pozitivan efekt na same autore, odnosno stvaraoce pri intelektualnom radu, omogućavajući korištenje sadržaja na način podložan dogovoru.

3.5. PRIMJERI KORIŠTENJA CC LICENCE

Primjeri korištenja *Creative Commons* licenci zaista su mnogobrojni, njome se služe mnogi stvaratelji informativno-umjetničko-znanstvenog sadržaja, uključujući glazbe-

³⁴ Creative Commons, About CC licenses, <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/>, pristupljeno 22. prosinca 2023.

nike, znanstvenike, slikare, publiciste, kreatore, kako igara tako i videoigara, redatelje, plesače, koreografe, dizajnere, arhitekta i mnoge druge.

Album *Ghosts I–IV* svjetski poznatog benda *Nine Inch Nails* zaštićen je pod *Creative Commons* licencom te je nominiran za Grammya 2008. godine. To je prvi slučaj glazbe licencirane pod *Creative Commons* licencom nominirane za *Grammy*.³⁵ Za *Grammy* iste godine nominirana je i pjesma *House of cards* benda Radiohead čiji je videospot zaštićen pod *Creative Commons* licencom.

Platforme poput *SoundClouda* i *Bandcampa* su među najpoznatijim platformama za dijeljenje glazbe koje nude opciju zaštite svojih radova pod *Creative Commons* licencom uz standardni *Copyright*. Isto opciju nude *Youtube* i *Vimeo* za videosadržaje, međutim *Creative Commons* licence koriste se ne samo za zaštitu pojedinačnih radova već i kao krovna licenca mnogih platformi za dijeljenje raznih oblika sadržaja.

Platforme *ccMixter*, *Free Music Archive*, *Freesound* sav sadržaj u svojim arhivama drže pod *Creative Commons* licencama. *Software* simultano stvaranje glazbe više korisnika *NINJAM* koristi *Creative Commons* licencu kao uvjet za korištenje, što znači da je sva glazba proizvedena korištenjem programa zaštićena isključivo pod licencom CC BY-SA.

Svima poznata *online* enciklopedija Wikipedia također je ključan korisnik ove licence. Druge popularne platforme jesu *Flickr*, *Mozilla*,³⁶ *deviantART* i *Scribd* od kojih samo *Flickr* sadrži više od 300 milijuna licenciranih djela.³⁷

Osim platformi mnogi samostalni sadržaji su pod *Creative Commons* licencom: knjige, filmovi, glazba koji se nerijetko pojavljuju u sklopu drugih umjetničkih djela.

Važno je napomenuti kako se *Creative Commons* licenca primarno odnosi na sadržaj, odnosno *content* te nije namijenjena za primjenu na *software* i programerski kod. Sama *Creative Commons* neprofitna organizacija službeno preporučuje druge licence na korištenje u slučaju *softwarea* i koda.³⁸

Književni, odnosno tekstualni radovi zaštićeni *Creative Commons* licencom nerijetko su radovi koji na neki način predlažu i propagiraju ideje bliske ideji *Creative Commons* neprofitne organizacije. To su najčešće djela znanstvene publicistike koje imaju optimističan futuristički ton ili kritiziraju postojeće stanje globalnog kapitalizma. Kao što je

³⁵ Steur, Eric, Nine Inch Nails' CC-Licensed Album Nominated for a Grammy Award, <https://creativecommons.org/2008/12/05/nine-inch-nails-cc-licensed-album-nominated-for-a-grammy-award/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

³⁶ The Mozilla Foundation, Mozilla.org Site Licensing Policies, <https://www.mozilla.org/en-US/foundation/licensing/website-content/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

³⁷ Flickr, Explore / Creative Commons, <https://www.flickr.com/creativecommons/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

³⁸ Creative Commons, Software: Free and Open-Source Code, <https://creativecommons.org/about/software/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

očekivano, pod CC licencom su knjige osnivača Lawenca Lessinga te niz drugih autora koji analiziraju i kritiziraju suvremenu medijsku proizvodnju i problematiziraju pojam „cenzure“.

Što se tiče filmova to su najčešće, ali ne nužno, kraći, animirani filmovi, jedan od najpoznatijih je *Big Buck Bunny* koji se vrlo često prikazuje i u hrvatskim kinima prije filma, kao dio reklamnog bloka prethodno filmu. Glazba s *Creative Commons* licencom najčešće se koristi u *Youtube* videima, reklamama te glazbi rađenoj s namjenom naknadnog oblikovanja (*remixa*).

Niz novinarskih agencija i srodnih organizacija plasiraju svoje sadržaje pod *Creative Commons* licencom, poput brazilskog *Agência Pública*, centralnoafričkog *Corbeau News Centrafrique*, *The Conversationa*, *Global Voicesa*, iranskog *Tasnim News Agency* i mnogih drugih. Možda najznačajniji primjer jest korištenje CC licence od strane ruske agencije *Meuza* u svrhu oslobođenja njihova novinara iz zatvora.³⁹

Free Beer je brend piva stvoren u suradnji studenata Sveučilišta u Kopenhagenu i umjetničkog kolektiva *Superflex*. Brend, recept i vizuali piva zaštićeni su pod *Creative Commons* licencom.⁴⁰

Uzevši sve ovo u obzir, očito je da *Creative Commons* licenca uspješno zaštićuje autorska prava i pridonosi kreativnom stvaralaštvu te odgovara samoj prirodi novostvorenog digitalnog konteksta. Mnogi informacijsko-tehnološki velikani koji predstavljaju temelje digitalnog medijskog prostora, poput *Youtubea*, *Wikipedije* i *Mozilla Firefoxa*, koriste ovu licencu, što ukazuje na potrebu za njom te na njezin odgovor u obliku pozitivnog doprinosa. Moglo bi se reći da će *Creative Commons* licenca biti sve češća u bližoj budućnosti te da bi određeni fenomeni, poput platformi za dijeljenje medija, mogli koristiti istu - kao primarni način zaštite sadržaja.

Bitno je napomenuti kako *Creative Commons* licenca ima uspješnu primjenu i izvan digitalne sfere te se pokazala kao isplativ model licenciranja za određene poduzetnike. Dobar primjer toga je tvrtka *Arduino* koja proizvodi elektroničke uređaje i *hardware*. Njihovi proizvodi zaštićeni su pod licencom CC BY-SA, odnosno mora biti navedeno pripisivanje autoru, a prilagodbe moraju biti podijeljene pod istim uvjetima. To znači da su svi nacrti, dizajni i skice njihovih proizvoda dostupni javnosti i otvoreni na korištenje drugima i to u svrhu zarade. Odluči li se netko poslužiti njihovim dizajnom kako bi na njegovu temelju stvorio svoj proizvod, uvjet je da taj novi proizvod zaštiti pod istom CC BY-SA licencom.

³⁹ Steur, Eric, How A News Outlet Used CC by to Help Its Journalist, <https://creativecommons.org/2019/11/05/news-used-cc-by-to-help-journalist/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

⁴⁰ FREE BEER – Performa Version, <https://freebeer.org/blog/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

Odluči li netko u potpunosti slijediti upute Arduina za stvaranje svojeg proizvoda, jedino što mora napomenuti kako je Arduino originalni autor i platiti manju naknadu za korištenje njihova loga i imena. Razlog tome jest želja da Arduino kao brend jamči izvrsnost. *Trademark* njihova loga i imena omogućava im da zaštite svoje ime, ali i tržište od loših kopija. Sličan primjer uspjeha jest njihov partner *Sparkfun*, tvrtka s kojom Arduino surađuje pri proizvodnji određenih elektroničkih ploča. Vlasnik tvrtke *Sparkfun* opisao je kako CC BY-SA licenca dopušta njegovim proizvodima da dosegnu tržišta koja njegova korporacija sama ne bi bila u mogućnosti.

4. ZAKLJUČAK

Tehnološka evolucija i popratne društvene transformacije postavile su mnoge izazove pravno-regulativnom okviru za intelektualno vlasništvo. Pravni okviri koji su se oslanjali na stare, odnosno zastarjele koncepcije intelektualnog i materijalnog vlasništva nisu se pokazali adekvatnima za reguliranje novonastalog konteksta u intelektualno-kreativnoj sferi. Novi rast promijenio je temelje shvaćanja intelektualnog vlasništva te autorstva uopće, zbog kojeg su, posljedično, mnogi propisi i norme manjkali u smislu referentnog okvira za interpretaciju tih promjena te njihova pravnog uređenja. Tijekom pokušaja da se uhvate ukoštac sa zubom vremena postojeće norme izrodile su nove promjene, ideje i inicijative koje nude nove načine reguliranja intelektualnog vlasništva. Inicijative otvorenog pristupa, uključivanje *fair use* doktrine, prebacivanje vlasništva, odnosno suvlasništva patenata s države na znanstvene ustanove pa u konačnici stvaranje *Creative Commons* licence, ponudili su rješenja za novonastale dileme od kojih su neka implementirana.

Jesu li u pitanju ekonomski interesi, želja za nadzorom, strah ili puki otpor prema mijenjanju *statusa quo* faktori koji sprječavaju ovu ideju od zauzimanja primarnog položaja u uređivanju autorskih prava? Ili ipak način funkcioniranja *Creative Commons* uistinu ima nedostatke te je njegova nezastupljenost opravdana? Odgovor jest da *Creative Commons* licence imaju određene nedostatke, ali isti su vrlo nezahtjevni za rješavanje. Neki od nedostataka jesu činjenica da autor nema kontrolu nad time tko konzumira njegovo djelo, neki tipovi *Creative Commons* licenci nisu potpuno kompatibilni s drugim vrstama licenci te da CC licence nisu prihvatili svi pravni sustavi što u konačnici ne znači da do afirmacije neće doći u skorije vrijeme. Uzevši u obzir minorne nedostatke ovih licenci zaključno je da vrlo dobro i uspješno zaštićuju autorska djela u novom digitalnom kontekstu za koji se koriste, to se, među ostalim, može zaključiti na temelju činjenice da ih koriste velikani digitalnog medijskog prostora te je time njihova učinkovitost nedvojbeno. Stoga, prema svemu sudeći, čini se da je vrijeme jedini faktor koji sprječava, odnosno potiče daljnju implementaciju *Creative Commons* u regulaciju autorskih prava te je sveprisutnost istih nužna zbog rastuće složenosti sklopa intelektualnih i drugih prava. CC nije samo set licenci i alata. Predstavlja jedan djelić univerzalnog znanja i velike kre-

ativnosti koji se distribuira slobodno i otvoreno i kojim ljudi mogu nadograđivati opće (javno/globalno) dobro. Podržavajući CC, podržavamo i razmjenu znanja u rješavanju ljudskih kreativnih i praktičnih potreba, traženja i nužnosti.

POPIS LITERATURE

Knjige:

1. Fletcher, Harry George, In praise of Aldus Manutius, 1995.
2. Horvat A.; Živković D., Knjižnice i autorsko pravo, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2009.
3. Keith Aoki; James Boyle; Jennifer Jenkins, Bound by law? Tales from the public domain, 2008., <https://www.thepublicdomain.org/wp-content/uploads/2009/04/bound-by-law-duke-edition.pdf>.
4. Stipčević, A., Povijest knjige, Matica hrvatska, Zagreb, 2006.

Članci:

1. Bogdanović, D., Otvoreni pristup i autorsko pravo, *Bosniaca*, 21 (21), 2016., str. 15.–18., <https://hrcak.srce.hr/216760>.
2. Mučnjak, D., Creative Commons: kreativni oblik zaštite autorskih prava, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, 54 (4), 2011., str. 161.–188. <https://hrcak.srce.hr/80047>, pristupljeno 2. prosinca 2023.
3. Sag, M., The Pre-History of Fair Use, *Brooklyn Law Review*, 1371, 2011., str. 1373.

Izvori prava:

1. Bernska konvencija za zaštitu književnih i umjetničkih djela, https://www.dziv.hr/files/file/zakonodavstvo/medjunarodni/bernska_konvencija.pdf, pristupljeno 2. prosinca 2023.
2. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, *Narodne novine*, broj 111/2021.

Mrežni izvori:

1. 20/20 Vision: The Development of a National Information Structure [chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED369404.pdf](https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED369404.pdf), pristupljeno 3. prosinca 2023.

2. Autorsko pravo, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=4771>, pristupljeno 1. prosinca 2023.
3. Autorsko pravo i srodna prava, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, <https://www.dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/>, pristupljeno 1. prosinca 2023.
4. A short history of the Web, CERN, <https://home.cern/science/computing/birth-web/short-history-web>, pristupljeno 3. prosinca 2023.
5. Bound by Law, <https://www.thepublicdomain.org/wp-content/uploads/2009/04/bound-by-law-duke-edition.pdf>, pristupljeno 7. prosinca 2023.
6. Ćutić, Matija, Copyright i javna sfera (diplomski rad), Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2021., <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:725858>, pristupljeno 3. prosinca 2023.
7. Državni zavod za intelektualno vlasništvo, Povijest autorskog prava, <https://dziv.hr/hr/intelektualno-vlasnistvo/autorsko-pravo/povijest/>, pristupljeno 2. prosinca 2023.
8. Filmska enciklopedija, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Autorska zaštita u kinematografiji <https://filmska.lzmk.hr/Natuknica.aspx?ID=269>, pristupljeno 2. prosinca 2023.
9. Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu, <https://www.fer.unizg.hr/oa2012/deklaracija>, pristupljeno 3. prosinca 2023.
10. Hrvatska enciklopedija (1941.–1945.), natuknica: autorsko pravo, svezak 2., str. 7, <https://hemu.lzmk.hr/natuknica.aspx?ID=3443>, pristupljeno 1. prosinca 2023.
11. Creative Commons, The Story of Creative Commons, <https://certificates.creativecommons.org/cccertedu/chapter/1-1-the-story-of-creative-commons/>, pristupljeno 23. prosinca 2023.
12. Creative Commons, About CC licenses, <https://creativecommons.org/share-your-work/ccllicenses/>, pristupljeno 22. prosinca 2023.
13. Steur, Eric, Nine Inch Nails' CC-Licensed Album Nominated for a Grammy Award, <https://creativecommons.org/2008/12/05/nine-inch-nails-cc-licensed-album-nominated-for-a-grammy-award/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.
14. The Mozilla Foundation, Mozilla.org Site Licensing Policies, <https://www.mozilla.org/en-US/foundation/licensing/website-content/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.
15. Flickr, Explore / Creative Commons, <https://www.flickr.com/creativecommons/> pristupljeno 6. siječnja 2024.
16. Creative Commons, Software: Free and Open-Source Code, <https://creativecommons.org/about/software/> pristupljeno 6. siječnja 2024.
17. Steur, Eric, How a News Outlet Used CC by to Help Its Journalist, <https://creativecommons.org/2019/11/05/news-used-cc-by-to-help-journalist/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.
18. FREE BEER – Performa Version, <https://freebeer.org/blog/>, pristupljeno 6. siječnja 2024.

19. Manuzio, Aldo, Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=38716> pristupljeno 2. prosinca 2023.
20. Otvorena znanost, otvoreni pristup, <https://www.otvorena-znanost.hr/otvoreni-pri-stup/>, pristupljeno 3. prosinca 2023.
21. Piratpartiet – The political force of the digital era, <https://piratpartiet.se/en/about-us/international/>, pristupljeno 4. prosinca 2023.
22. Poslovni plan Instituta „Ruder Bošković“, Božo Etlinger, str. 9., Ruder poslovni plan vol. 4., broj 1., siječanj 2003., http://fulir.irb.hr/188/1/Rudjer%282003%29vol4_br1.pdf, pristupljeno 5. prosinca 2023.
23. The 4 License Elements, WVU Libraries, 2019., <https://libguides.wvu.edu/c.php?g=888682&p=6388554>, pristupljeno 3. prosinca 2023.
24. University of Wisconsin–Madison, Bayh-Dole Act: Regulations Impacting Ownership of Patent Rights, <https://research.wisc.edu/bayhdole/>, pristupljeno 5. prosinca 2023.
25. Vremeplov: Anin statut, 5. travnja 1710., Informator 8. travnja 2019., <https://informatorm.hr/strucni-clanci/vremeplov-anin-statut-5-travnja-1710>, pristupljeno 1. prosinca 2023.

CREATIVE COMMONS AS A FORM OF COPYRIGHT PROTECTION

Abstract

Social evolution and transformation, as well as societal changes, have created the concept of copyright and authorship in general, which consequently has generated the need for the protection of individual intellectual property and its regulation. The regulation of copyright throughout history encompasses various legal and social approaches to protecting intellectual property. From ancient civilizations that safeguarded copyright through laws and customs to the modern era with the development of international agreements and the digital age, the regulation of copyright has continuously adapted to technological, economic, and social changes. The primary goal has remained the protection of the author, fostering creativity, while also enabling content consumption. Over time, new mechanisms and norms have been developed to adequately address the challenges of the modern era. One of these mechanisms is precisely the Creative Commons licenses, which provide an alternative legal framework for sharing and using copyrighted works, allowing authors to determine the level of freedom they grant to others when consuming their works. These licenses offer flexibility in the distribution, modification, and use of copyrighted works, facilitating the spread of knowledge and creativity while respecting copyright. Through Creative Commons licenses, authors can specify the types of permissions they grant for their works, providing others with the opportunity to use them under certain conditions, such as attribution or restriction on commercial use. This paper enables the presentation of the positive and negative aspects of using CC licenses, along with practical examples and a critical assessment regarding the effectiveness of such a model for copyright protection.

Keywords: *authorship, Copyright, Creative Commons, copyright protection, intellectual property*